

7. Ахиезер А. С. Как открыть “закрытое” общество / А. С. Ахиезер. – М. : ИЧП “Издательство Магистр”, 2007. – 40 с.

References

1. Vallerstajn I. Istoricheskij kapitalizm. Kapitalisticheskaja civilizacija [Tekst] / I. Vallerstajn. – М. : T–vo nauchnyh izdaniy KMK, 2008. – 176 s.

2. Luman N. Vvedenie v sistemnuju teoriju / Niklas Luman / (Pod red. Dirka Vekker). Per. s nem. / K. Timofeeva. – М. : Izdatel'stvo “Logos”, 2007. – 360 s.

3. Shashkova L. O. Dialogichnyj vymir social'noi komunikacii / Ljudmyla Shashkova // Suchasna ukrai'ns'ka filosofija: tradycii, tendencii, innovacii: zbirnyk naukovykh prac' / vidp. red. A. Je. Konvers'kyj, L. O. Shashkova. – К. : Vydavnycho-poligrafichnyj centr “Kyj'vs'kyj universytet”, 2011. – S. 123–128.

4. Polani M. Lichnostnoe znanie. Na puti k postkriticheskoj filosofii / M. Polani. – М. : B.i., 1985. – 344 s.

5. Frank S. L. Duhovnye osnovy obshhestva / S. L. Frank. – М. : Respublika, 1992. – 510 s.

6. Popper K. Otkrytoe obshhestvo i ego vrugi: [V 2 t.] / K. Popper. – М. : Mezhdunar. fond “Kul't. iniciativa”, 1992. – T. 1. – 446 s.

7. Ахиезер А. С. Как открыт “закрытое” общество / А. С. Ахиезер. – М. : ИЧП “Издательство Магистр”, 2007. – 40 с.

Utyuzh I. G., doctor of Philosophy, associate professor, professor of chair of philosophy of Zaporozhye National University (Ukraine, Zaporozhye), utyh13@ukr.net

Determinants of changes and progress of modern education trend

The paper analyzes the social and cultural dynamics of the grounds of the current situation in education. This is the modern world – a systematic orientation of the state educational policy in the mobile coordinate system: on the one hand – mainstream coordinates of Western civilization as a metropolis that other actors are perceived as universal, on the other hand – semi – peripheral and peripheral coordinates acting on a background of modern social life as backward cultural segments. The author indicates that the main determinants of changes in educational paradigms were always processes that cover the entire spectrum of social, economic and political life. In the context of the contents of modern education the characteristics of educational space is determined. The educational space is understood as a lot of existing facilities in society, attitudes and relationships within which the specific activity of different systems (government, public and mixed) on the development of the individual and his socialization is realized.

Keywords: education, open educational space, civilization approach, the determinants of changes in education, the time factor.

Утюж І. Г., доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії, Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя), utyh13@ukr.net

Детерминанти змін та тенденції розвитку сучасного освіти

Проаналізовано соціокультурну динаміку основаних сучасної ситуації в освіті. Це сучасний світ – системна орієнтація державної політики в освіті в мобільній системі координат: з однієї сторони – мейнстрімні координати західної цивілізації як метрополіс, інші актори сприймаються як універсальні; з іншої – напівпериферійні та периферійні, що виступають на фоні найновішої соціальної життя в формі відсталіх соціокультурних сегментів. Автор вказує, що основними детермінантами змін освітніх парадигм завжди були процеси, що охоплюють весь спектр соціальної, економічної та політичної життя суспільства. В контексті означених значень сучасного освіти визначені характеристики освітнього простору. Освітній простір розуміється як велика кількість існуючих в суспільстві об'єктів, відносин та зв'язів, в межах яких здійснюється спеціальна діяльність різних систем (державних, суспільних та змішаних) щодо розвитку індивіда та його соціалізації. Таким чином, основною характеристикою сучасного освітнього простору є відкритість процесів пізнання та освоєння світу, і тому освітній простір отримав назву відкритий. Термін “відкритості” являється одним з базових понять цивілізаційно-еволюційного дискурсу.

Ключевые слова: образование, открытое образовательное пространство, цивилизационный подход, детерминанты развития образования, факторы времени.

* * *

УДК 141:215

Дубініна В. О.,
асистент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук, Донбаський державний педагогічний університет (Україна, Слов'янськ), vera.dubinina777@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОСВІТИ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКОМУ КОНТЕКСТІ: АНТИЧНІСТЬ І СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Розглянуто проблеми вивчення статусу та ролі освіти в історико-філософському контексті. З'ясовано співвідношення античної, середньовічної та сучасної освіти. Проаналізовано проблематику світоглядних конструкцій в контексті культурно-історичних трансформацій освіти. Підкреслено значущість освіти як динамічної системи суспільства, яка є неодмінною частиною всієї культурної спадщини. Аргументовано висновок, що освіта є фундаментальною антропологічною категорією, яка відіграє роль в сучасній культурі, виконуючи світоглядну, соціально-регулятивну функції. З'ясовано, що залишаються невизначеними такі фактори культури, які впливають на формування системи освіти та недостатня виявленість закономірностей, які обумовлюють трансформацію освіти.

Ключові слова: освіта, концептуалізація освіти, університет, філософія освіти.

На початку ХХІ століття питання, які стосуються сфери освіти набувають особливої уваги. Радикальні перетворення в галузі політики, економіки, права, культури спричинили необхідність сутнісного осмислення процесів в усіх сферах соціальної діяльності. Їх найбільш загальна оцінка полягає у визнанні кризового стану суспільства в цілому, і, зокрема, системи освіти, як одного з інститутів суспільства.

Актуальність звернення до проблематики освіти зумовлена низкою об'єктивних причин сучасної дійсності. Одна з них пов'язана з кризовим становищем вітчизняної освіти. Сьогодні розв'язання питання про кризу освіти в Україні стало предметом численних дискусій. Безумовно, констатація кризи в сфері освіти важливий крок, оскільки по-перше, привертає увагу вчених та громадськості до даної проблеми, по-друге, спонукає шукати конструктивні шляхи вирішення за допомогою дослідницьких позицій осмислення явищ, які характеризують кризу освітньої парадигми.

Система освіти, як і будь-яка динамічна система, має адекватно реагувати на зміни, які відбуваються в суспільстві. Проте реалії сьогодення свідчать, що освіта в тій формі, в якій вона склалася до кінця ХХ століття, не враховує глобальної кризи цивілізаційного розвитку та не може протистояти їй, тим більше сприяти її подоланню.

Чинниками такого становища є: по-перше – відсутність чіткого уявлення про єдиний контекст культури до якої прямує людство; по-друге – невизначеність смислової парадигми освіти, її змістовної і ціннісної компоненти. Проблема криється в тому, що сучасна система освіти, володіючи відносно самостійністю і стабільністю, опинилася в протиріччі із суспільством, яке змінює пріоритети свого розвитку. Сцієнтична модель освіти вичерпала свій потенціал, і сьогодні необхідно визначити якою ж має бути модель освіти ХХІ століття.

Взаємозв'язок культурно-історичного контексту і освіти – актуальна проблематика, конфліктність якої стала наявною лише в наші дні, оскільки очевидність трансформації соціокультурного середовища, неузгодженість ідеалів і цінностей культури і освіти виявляються близьким до критичного стану.

Соціокультурні вимоги нової антропологічної реальності слугують підґрунтям розробки нової моделі освіти, яка б відповідала особливостям суспільного розвитку і типу культури України сьогодні. Особливу увагу необхідно зосередити на соціокультурній та культурно-історичній контексту динаміці розвитку суспільства.

У рамках даного дослідження таке завдання вбачається особливо актуальним, оскільки, практично всі компоненти освітніх моделей, і, перш за все, зміст освіти, детерміновані тими змінами, які відбуваються в соціокультурній сфері.

Важливо зауважити, що в даний час з'являються тенденція до багатоваріантності освітніх концепцій і технологій. Нові системи і моделі освіти, пропонувані сьогодні суспільству, формуються стихійно. Система освіти, педагогіка та інші гуманітарні науки, в більшості випадків позбавлені можливості безпосередньої практичної перевірки своїх теоретичних висновків або така перевірка вимагає значного часу і матеріальних витрат. Великого значення набувають непрямі способи визначення ступеня переконливості теоретичних освітніх концепцій. Серед таких способів – співвіднесення висунутих припущень, концепцій, теорій і моделей освіти з історією філософсько-педагогічної думки і культури.

В обговоренні проблематики сучасної освіти спостерігається гостра критика, пропонуються кардинальні заходи її перетворення. При цьому наявною є множинність філософських світоглядів, неоднозначність стратегій розвитку освітніх систем, непримиренне протистояння державних і громадських інтересів, неузгодженість загальнонародських і національних настанов. Таке розмежування ґрунтується на сучасній соціально-культурній ситуації. Відшукуючи спільні засади та підходи до прогнозування розвитку освіти представляється необхідним звернення до глибинних, фундаментальних концепцій освіти в історико-філософському контексті.

Відтак актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю пошуку логіки трансформації моделі освіти в історичному контексті, яка об'єктивно склалася в загальнокультурній ситуації.

Історико-філософський, соціально-культурологічний аналіз проблематики освіти, який довгий час залишався на периферії інтересів науковців, тепер набуває все більшої актуальності. Проблеми розвитку та реформування освіти знаходять своє відображення в цілому ряді педагогічних, історико-філософських, соціологічних та культурологічних досліджень [8, с. 5].

Методологічними та загальнотеоретичними засадами дослідження концептуалізації освіти слугують: праці, пов'язані з проблематикою періодизації культури (О. Шпенглер, М. Вебер, Н. Я. Данилевський, М. С. Каган); дослідженнями ідей ціннісної специфіки (Г. Ріккерта, М. Вебера, Н. Бердяєва); дослідженнями проблем історії, розвитку, реформування, гуманітаризації системи університетської освіти (П. Ф. Каптерев, В. А. Нікітіна, А. С. Запесоцкий, С. Н. Іконникової, Г. М. Бирженюк, А. І. Момота, Н. С. Ладижець, Е. С. Ляхович, А. С. Ревушкіна, Ш. Х. Чанбарісова, Ю. Д. Марголіс, Г. А. Тишкіна, П. Ю. Уварова, А. П. Валицкий, Н. Л. Сіверцевим, В. В. Красєвського, В. Ф. Сидоренко, А. А. Пінського,

А. І. Уткіна, В. І. Морякова, В. І. Блінова, Г. Н. Мотовила); дослідження з проблем педагогіки вищої школи (Г. Л. Ільїна, Б. С. Гершунського, П. Г. Щедровицького, В. М. Розіна, Л. А. Степашків, Б. М. Бім-Бада, А. В. Петровського, О. С. Газмана, А. П. Валицкий, Н. В. Бордовський, Е. Н. Гусинського, Ю. І. Турчанинової, Б. Т. Лихачова, А. Н. Джурицького, А. А. Реана, Я. Л. Коломинського).

Об'єктом даного дослідження є культурно-історичний процес розвитку освіти.

Мета статті – розглянути сутність і особливості освіти в історико-філософському контексті.

Філософська традиція щодо визначення освіти представлена багатьма аспектами фундаментальних уявлень про людину, сенс її життя, перспективи розвитку її існування, тощо. Питання освіти цікавило філософів та істориків різних історичних епох до теперішнього часу, оскільки питання щодо майбутнього освіти не може залишатися поза увагою вчених.

Розглядаючи освіту у контексті сучасної соціокультурної дійсності, необхідно передовсім звернутися до епохи Античності та Середньовіччя, а саме до культурно-історичних зачатків освіти, коли як явище часу в культурно-історичній трансформації виникають освітні школи та університети.

Виникнення університетів у Середньовіччі не було випадковим для західноєвропейської культури, поява освітніх соціальних інститутів є закономірним і об'єктивним явищем. В умовах, коли головним стрижнем культурно-філософського світогляду того часу слугує Розум, що вказує на цінність Загального і Універсального, не міг не з'явитися інститут, який би взяв на себе функцію спрямування культурно-філософської думки і знання на Універсум [5, с. 43]. Філософія мала таку направленість з часів Стародавньої Греції, філософи якої вперше зрозуміли цінність національного знання.

Предтечею університетів були школи, лікеї, академії Стародавньої Греції, які слугували освітніми центрами та ґрунтувалися на науці філософії, яка виникла як наука про пізнання вічних сутностей і визначення загальних понять, які пізнаються думкою [4, с. 203-207].

Важливого значення в освітньому контексті Стародавнього світу набувають знання, зміст яких зосереджується в сутності природи людини, а саме її здатності до самовиховання та виховання інших.

Відома Спартанська система виховання мала за мету розвинути дисципліновану, відважну особистість [6, с. 16]. Такої системи виховання вимагали історико-культурні умови того часу.

Важливий внесок в розвиток освіти вклала Афіньська система виховання, основу якої складала духовна і фізична культура особистості. Основною метою цієї системи було формування гармонійного світогляду молоді людини, який ґрунтувався на духовному багатстві, моральній чистоті, фізичній досконалості [6, с. 17].

Ідея гармонійного розвитку Афіньської системи освіти стає культурним спадком для багатьох культур Європи. Завдяки такій унікальній системі, саме в Афінах розвиваються та процвітають такі види мистецтва як архітектура, живопис, скульптура; набуває високого статусу математика, історія, географія;

філософські науки стають підґрунтям суспільного розвитку Стародавнього світу.

До Античної системи освіти зараховують Софістику. Софісти (в перекладі з давньогрецької мови означає “вчителі мудрості”) – платні викладачі красномовства. Найбільш відомими представниками однойменного філософського напрямку, поширеного в Стародавній Греції в другій половині V – першій половині IV століть до н. е. були Протагор з Абдер (480 – 410 рр. до н. е.), Горгій (480 – 380 рр. до н. е.) з Леонтін.

Свою правоту софісти доводили за допомогою софізмів – логічних хитромудрих прийомів, завдяки яким правильний з першого погляду умовивід виявлявся в підсумку хибним, і співрозмовник заплутувався у власних думках. Згодом “софістами” стали називати тих, хто у своїх промовах прагнув не до з’ясування істини, а до доказу упередженої, іноді помилкової точки зору.

Родоначальником філософії Стародавньої Греції вважається Сократ (470 – 399 рр. до н. е.) – філософ, який веде діалоги в пошуках істини. В основу розвитку людини він покладає самопізнання, метою виховання вважаючи вдосконалення моралі кожної людини та пізнання людиною самої себе.

Сократ – філософ, який веде діалоги з перехожими людьми на площах Афін був першим педагогом, який визначив свою роботу на засадах раціональності.

Відомий його принцип “пізнай самого себе” вказує на діяльність розуму, з метою пізнання загадкової природи людини в сподіваннях вирішення різного роду життєвих задач [7, 124b].

Сократ вважав, що існують цінності і норми, які є загальним благом (вищим добром) і справедливістю. Для нього чеснота була певним еквівалентом знання. Сократ розглядав роль знання в освіті як спосіб пізнання самого себе і шлях до істини [3, с. 26]. Це підтверджують його відомі тези: “Благо є знання”, “Правильні знання необхідно ведуть до моральних дій”, “Моральні (справедливі) дії необхідно ведуть до щастя”.

Сократ навчав своїх учнів вести діалог, логічно мислити, спонукав своїх учнів послідовно розвивати суперечливі твердження, спрямовуючи співрозмовника на правильний шлях, підводячи до істинних висновків.

Сократ вважав себе людиною, яка прагне істини. Але сам при цьому не пропонував готових відповідей та положень істини, він прагнув обговорити всі можливі точки зору, заздалегідь не віддаючи переваги ні одній з них [3, с. 26].

Сократ вважав людину народженою для пошуку освіти, та розумів освіту як єдиний можливий шлях духовного розвитку індивіда, заснований на його самопізнанні, яке ґрунтується на адекватній оцінці власних можливостей.

Цей метод вишукування істини і навчання отримав назву “сократівський”, а згодом евристичний (майевтика). Основним принципом метода Сократа є питально-відповідальна система навчання, сутністю якої є навчання логічному мисленню.

Значимість досліджень Сократа в області освіти можна підсумувати наступними тезами: знання набуваються в бесідах, при рефлексії та класифікації досвіду; знання мають моральне і, отже, загальне зна-

чення; метою освіти є не лише передача знань, а й розвиток розумових здібностей.

Учнем Сократа був видатний давньогрецький філософ Платон (427 – 348 рр. до н. е.). Він заснував власну школу в Афінах, яка отримала назву Платонівської академії та проіснувала декілька століть.

Філософія та педагогіка Сократа, а також погляди на виховання і освіту вплинувши на філософське мислення Платона, були проникнуті бажанням і прагненням створення суспільства на засадах духовного розвитку вільних громадян поліса. Духовний розвиток ідентифікувалося з чеснотою як прояв загальної, раціонально знайденої ідеї Блага. Пріоритет у виховному процесі віддавався вихованню правителів – тих, хто вів і об’єднував народ, хто міг його духовно просвітити, оскільки розумів цю загальну ідею.

Філософська атмосфера Афін є рушійним фактором заснування Академії Платона та інших різних філософських шкіл. Усіх їх об’єднує прагнення раціональним способом, на основі Логосу пізнати істину. Формування такого роду пізнавальної діяльності здійснювалася в лікеях і академіях, які можна вважати підґрунтям, предтечею університетів.

Заняття в таких закладах велися регулярно, і особливою популярністю користувалися їх форма проведення – діалог (сократівська майевтика) і агон (напружена інтелектуальна бесіда). Ті й інші, в розумінні Сократа і Платона, наближали людину до загальної істини, в якості якої зрештою слугувала чеснота – Благо.

Акцент, який зробили стародавні греки на розумі і на ідеї загального, можна пояснити культурно-історичними умовами того періоду, коли світогляд стародавньої людини потерпав від кризи пов’язаної з відступом від міфології.

В освітній теорії Платона зосереджена ідея єдності захоплення і пізнання. Вони, на його думку, складають єдине ціле, оскільки пізнання має надавати радість, і саме слово “школа” в перекладі з латинської мови означає “дозвілля”, тому пізнавальний процес мав бути приємним і корисним в усіх значеннях.

За Платоном, освіта і суспільство взаємопов’язані та взаємозумовлені, перебувають у постійній взаємодії. Платон був упевнений в тому, що освіта допоможе поліпшити людині свої природні здібності.

Платон поставив питання про ідеальну систему освіти, в якій освіта має бути в руках держави; освіта має бути доступною для всіх дітей незалежно від походження і статі; освіта має бути однаковою для всіх дітей у віці від 10 до 20 років.

Мислитель вважав, що загальна система освіти забезпечить кожній людині місце в суспільстві, в якому вона зможе виконувати суспільно-корисну функцію. Суспільство стане справедливим, якщо кожна людина займатиметься своєю справою та виконуватиме її найкращим чином. Певною мірою у вченні Платона простежується думка про соціальну справедливість.

Платон виділяв три рівня освіти. Перший – початковий рівень – рівень, який надає основи загальної освіти; другий – середній рівень необхідний для ґрунтовної фізичної та інтелектуальної підготовки учнів з вираженими здібностями до військової і цивільної служби, юриспруденції; третій рівень освіти покликаний продовжити підготовку суворо відібраних груп учнів, які

матимуть нагоду стати вченими, педагогами і юристами.

Важливою ідеєю Платона є думка про те, що однією з функцій освіти є визначення схильності людини до тієї чи іншої діяльності і, відповідно, підготовка до неї. Платон, як і Сократ, вважав, що учнів слід навчати відповідно до їх здібностей і не надавати всім одну й ту саму освіту, проте основною метою освіти і виховання має бути належне функціонування ідеальної держави. Розробляючи теорію ідеальної держави, Платон має за мету наближення до вищої ідеї блага, яке здійснюється, головним чином, шляхом виховання. Згідно його твердженням, правильне використання людської природи пов'язане з розкриттям духовної сутності людини, яке відбувається в процесі отримання освіти.

Аристотель, учень Платона, заснував свою школу – Лікей, так звану перипатетичну школу (від грецької мови – прогулюватись). Мета освіти за Аристотелем – це фізичний, розумовий розвиток та розвиток прагнень в гармонійному об'єднанні всіх трьох елементів, в їх узгодженій скерованості до кращої мети – це життя, в якому виявляються всі моральні та інтелектуальні чесноти.

Мислитель вбачав мету виховання в гармонійному розвитку всіх сторін душі, тісно пов'язаних з природою, проте особливо важливими вважав розвиток розумових та вольових здібностей душі. На його думку, необхідним є слідування за природою і поєднання фізичного, морального та розумового виховання, а також враховування вікових особливостей дітей [8; 26].

За Аристотелем, по-справжньому освічена людина – це та, яка вчиться все життя, починаючи з юнацтва. Його концепція освіти узгоджена з його ж концепцією добродісної людини як людини, яка об'єднує в собі багато достоїнств.

Отже, Аристотель розглядав освіту, як спосіб зміцнення держави. Вважав, що школи мають бути державними, а громадяни полісів мають отримувати однакове виховання. Причому сімейна та суспільна освіта постають як єдине ціле.

Філософія Стародавньої Греції, ґрунтуючись на розумі, сформувала раціональний характер розвитку всієї західноєвропейської культури. У руслі цього розвитку та за зразками, які задавалися розумом, виникає університет. Університет, як суспільний інститут виникає в епоху Середньовіччя, яке в культурному сенсі іноді протиставляють епосі античності, проте з точки зору раціонального характеру світогляду ідентифікують як тотожні епохи.

Одним з головних чинників виникнення університету є пошуки універсального початку, в якості якого саме в цей час постає Бог. На практиці названа універсалія слугувала конкретизацією самої ідеї універсальності, яка зародилася ще в Стародавній Греції. Проте як соціальний інститут університет виник в Середньовіччі і виявився виразом теоцентристської культури, яка за своїм характером і змістом була надзвичайно раціоналістичною. Раціоналізм середньовічної філософії – загально визнаний факт, ним пояснюється теоцентристська спрямованість епохи. Культура базувалася на культі єдиних зразків (вони вказувалися церквою) – вічних і абсолютних до яких освіта була покликана наблизити людину [1, с. 17-23].

Класична університетська освіта – це зведення конкретного індивіда до Загального і Абсолютного Духу, “щоб він отримав в ньому своє здійснення” [2, с. 39].

Передумови епістемологічного характеру виникнення університету полягали в тому, що істина в релігійній філософії, яка визначала гносеологічні риси Середньовіччя, визнавалася тільки як Єдина і Абсолютна і наділялася характерними в раціональному відношенні ознаками. Відшукування Бога було раціональною роботою і виражало переконаність розуму в об'єктивності божественного світу.

В Середньовіччі освіта ґрунтується на релігійно-аскетичному світогляді. Людина розглядається як дещо темне і гріховне. Були введені суворі правила освіти і поведінки: пости і інші обмеження, численні і часом виснажливі молитви, покаєння, жорстоке спокутування гріхів.

Представник релігійної філософії Аврелій Августин (354 – 430 до н.е.) визнавав досягнення античної освіченості і філософської думки. Він закликав дбайливо ставитися до дитини, не завдавати шкоди її психіці покараннями. Проте, Августин водночас застерігав, що антична традиція освіти загрузла в вигадках, вивченні слів, але неречей. Тому світські знання розглядалися як другорядні і допоміжні, покликанні на допомогу у вивченні Біблії та християнської догматики.

Проте освіта дітей окремих станів різнилося за змістом та характером. Відступом від релігійної освіти було переважно світське виховання лицарів – феодалів. Діти феодалів отримували так звану “лицарську освіту”. Програма такої освіти містила оволодіння “сім'ю лицарськими чеснотами”, які складають: уміння їздити верхи, плавати, метати спис, фехтувати, полювати, грати в шашки, складати і співати вірші на честь сюзерена і “дами серця”. Оволодіння грамотою на початку не входило до програми освіти, проте згодом, певна загальноосвітня підготовка стала необхідною для дітей світських феодалів, оскільки вони в майбутньому могли займати командні державні та церковні посади.

У цей період виникає новий вид середньовічної освіченості – схоластика, метою якої було формування віровчення у вигляді наукового знання.

Освітньо-культурний розвиток Середньовіччя відбувався в контексті релігійної думки католицизму [8, с. 27]. Учені-схоласти докладали всі свої зусилля та знання задля узгодження вчень та канонів церкви з науковими знаннями та відомостями, а саме роботами Аристотеля. Всі школи в ті часи підпорядковувались церкві, яка і визначала навчальний процес та учбову програму. У навчальних закладах викладались: граматики, риторика, діалектика, арифметика, геометрія, астрономія, музика.

Головним представником схоластичного напрямку освіти був Фома Аквінський (1225/26-1274). У трактаті “Сума теології” він по-новому інтерпретував церковну традицію, намагався підпорядкувати світське знання вірі. Вся діяльність Фоми Аквінського була спрямована на надання віровченню форми наукового знання. Вчення Фоми Аквінського, його постулати мали вигляд філософії релігії, сприяли зв'язкам релігії та науки, хоча і вельми штучним.

Розвиток схоластики призвів до занепаду старої церковної школи з переважним вивченням граматики і

риторики, які були витіснені вивченням формальної логіки і нової латинської мови.

У зв'язку із зростанням числа схоластичних шкіл почала складатися категорія людей, які займалися педагогічною працею. Вчителі та учні поступово об'єднувалися в корпорації, які отримали в подальшому статус університету. Схоластика об'єднала богослов'я і окремі науки, прискорила створення перших університетів.

Незважаючи на релігійну спрямованість, середньовічне розуміння різнобічного розвитку дитини практично відповідало античному уявленню про гармонію душі і тіла. Праця розглядалася не як Божа кара, а як спосіб розвитку особистості.

XII–XIII ст. ознаменувалось появою особливої форми вищих навчальних закладів – університетів (від латинської мови – “сукупність”). Основною тезою середньовічної освіти стає: “навчаючи навчатися”. У ті часи вчені багато мандрували Європою, в пошуках кращих шкіл з найкращою освітою.

Університети виникають заради науки і в ім'я пошуків істини. Наука тоді не мала ще статусу соціального інституту, тобто не було наукових установ, спеціально призначених для організації наукових досліджень та здійснення експериментальної діяльності. А між тим наука давала про себе знати, ставала затребуваною.

Таким чином, перший етап формування університету розпочався коли у Західній Європі в XI ст. Вища правова міська школа м. Болоньї 1155р. отримала статус університету. Згодом з'явилася вища медична школа в Салерно, Паризький університет (1200), Кембриджський (1209), Празький (1348) та університети Вінченці, Падуї, Риму та ін., що стали зразками для формування університетів у інших містах.

До кінця XIV в. в Європі на території Чехії, Польщі, Австрії, Німеччини вже існувало 26 університетів. Болонський університет виник першим, підстави його появи особливо висвітлюють те бажання знати наукову істину, ту пристрасть до науки, яка заклала основу університетської історії. Він виник у результаті договору між тими, хто хотів вчитися, і тими, хто міг навчити. Ті й інші – студенти та викладачі – зібралися з усього світу, незважаючи на державну або національну приналежність. Болонські нотаріальні школи склали основу університету і продовжили традицію освіти Стародавнього Риму [8, с. 56–62].

Підсумовуючи дане дослідження, слід зазначити, що початком освітнього процесу в історико-філософському контексті слід вважати епоху Античності, коли праці Сократа, Платона, Аристотеля заклали основи раціонального мислення, покликаною виявити сутність людської природи, наблизити людину до істини. Підставою формування єдиної методології знання та системи викладання стала епоха Середньовіччя, за часів якої утворюються середньовічні університети, які стають прототипами класичного університету.

Аналіз філософських, культурологічних, педагогічних досліджень, пов'язаних з темою даного дослідження свідчить, що для вирішення заявленої в дослідженні проблематики склалися певні теоретико-методологічні передумови. Водночас, у дослідженнях сучасних науковців не приділяється достатня увага

взаємозв'язку історичного типу культури і моделі освіти, не виявлені закономірності, що обумовлюють трансформацію освітніх моделей, не достатньо визначені фактори культури, які впливають на формування цінностей у системі освіти.

Список літератури:

1. Альтбах Ф. Дж. Модели развития высшего образования в преддверии 2000 г. // Перспективы: Вопросы образования. – 1995. – № 3.
2. Ахутин А. В. Практики субъективности и/или герменевтика субъекта. Критический анализ отношения “познания себя” и “заботы о себе” у позднего М. Фуко // Человек RU: Гуманитарный альманах. – Новосибирск : НГУЭУ, 2009. – С. 44–67.
3. Базалук О. Філософія освіти / О. Базалук, Н. Юхименко / Навчальний посібник. – К. : Кондор, 2010. – 164 с.
4. Василькова В. В. Эволюция принципов образования: от классического к пост-неклассическому университету // Межкультурные взаимодействия и формирование единого научно-образовательного пространства / под ред. Л. А. Вербицкой, В. В. Васильковой. – СПб. : Политехника-сервис, 2005. – С. 190–212.
5. Гусаковский М. А. Университетское образование: перспективы развития // БГУ. Университетское образование в условиях смены образовательных парадигм / под ред. М. А. Гусаковского, В. В. Наумова, А. А. Пронникова. – Минск, 1997. – С. 41–48.
6. Левківський М. В. Історія педагогіки / М. В. Левківський – К., 2003. – 360 с.
7. Платон Алкивиад I, 124b
8. Фомичева И. Г. Філософія освіти: некоторые подходы к проблеме / И. Г. Фомичева. – Новосибирск : Изд-во СО РАН, 2004. – 242 с.

Dubinina V. O., assistant of the department filosofii, sotsialno politichnihi-legal science, Donbasky Reigning pedagogichny universitet (Ukraine, Slovyansk), vera.dubinina777@gmail.com

Conceptualization of education in historical and philosophical context: Antiquity and the Middle Ages

The article deals with the problem of study of the role and status of education in historical and philosophical context. It focuses on the relationship of the ancient, medieval and modern education. The issue of ideological construction in the context of cultural-historical transformation of education was analyzed. It emphasized the importance of education as a dynamic system of society which is an integral part of the cultural heritage. The conclusion is made that education is a fundamental anthropological category; it plays the main role in modern culture, performing ideological, social and regulatory functions. It was proved that there remain outstanding issues of the development of education such as uncertainty of cultural factors that influence the formation of the educational system and the lack of detection of regularities that lead to the transformation of education.

The urgency of the appeal to the issue of education is proved due to a number of objective reasons of the contemporary reality. One of them is related to the crisis situation of national education. Today resolving the issue of the crisis of education in Ukraine has been the subject of much debate.

The education system, as well as any dynamic system is adequately responding to changes taking place in society. However, the realities of today suggest that education in the form in which it is established by the end of XX century, does not consider global crisis.

Considering education in the context of the current socio-cultural reality, it is necessary first of all to appeal to antiquity and the Middle Ages, namely the cultural and historical rudiments of education as cultural and historical transformations occurring to educational schools and universities.

Important role in the context of the Ancient World takes education, whose content focuses on the essence of human nature, namely its ability to self-education and education of others.

The emergence of universities in the Middle Ages is quite natural. Institute appears in a context where the backbone of the cultural and philosophical outlook is the mind which indicates the value of the common and universal. One of the main factors of the university is to find a universal beginning.

Forerunner universities include schools, Lyceum, Academy of Ancient Greece who served as educational centers and were based on the science of pedagogy. However, as a social institution University originated in the Middle Ages and was theoretic expression of culture, which, by its nature and content was extremely rationalist.

Classical university education appears as a summary of a particular individual to the general and absolute spirit. Universities serve there for the sake of science and the search for truth.

Keywords: education, conceptualization of education, university, philosophy of education.

Дубинина В. А., ассистент кафедры философии, социально-политических и правовых наук, Донбасский государственный педагогический университет (Украина, Славянск), vera.dubinina777@gmail.com

Концептуализация образования в историко-философском контексте: Античность и Средневековье

Рассмотрены проблемы изучения статуса и роли образования в историко-философском контексте. Выяснено соотношение античного, средневекового и современного образования. Проанализирована проблема мировоззренческих конструкций в контексте культурно-исторических трансформаций образования. Подчеркнуто значимость образования как динамической системы общества, которая является неотъемлемой частью всего культурного наследия. Обосновано вывод о том, что образование является фундаментальной антропологической категорией, играет важную роль в современной культуре, выполняя мировоззренческую, социально-регулятивную функции. Доказано, что остаются невыясненными такие проблемы развития образования как неопределенность факторов культуры, которые влияют на формирование системы образования и недостаточная выявленность закономерностей, обуславливающих трансформацию образования.

Ключевые слова: образование, концептуализация образования, университет, философия образования.

* * *

УДК 378

Нелін Є. В.,
член УАП–ЄКПП, педагог–куратор школи
повного дня, вчитель географії СШ № 307
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

**РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ВИЩОЮ ОСВІТОЮ (ДОСВІД ІТАЛІЇ)**

Досліджується досвід реформування системи державного управління в галузі вищої освіти в Італії. Вивчаються основні напрями трансформації державної політики у сфері освіти, вивчаються головні проблеми та засоби їх вирішення з погляду перспектив використання цього управлінського досвіду для України.

Ключові слова: державне управління, європейське освітнє врядування, Триумф ринку, органи державної влади, Велика Сімка, Італія, децентралізація, належне врядування, європейська інтеграція.

Розвиток системи європейської та міжнародної співпраці в галузі державного управління освітою вимагає від України якомога ефективніше використовувати досвід країн проекту Великої Сімки у реформуванні зазначеної галузі. Тому, з огляду на всезростаючу інтернаціоналізацію та процеси глобалізації, доречно переймати досвід держав, де проект інтеркультуралізму триває не перший рік. Особливої актуальності набуває вивчення досвіду Італії, як країни з переважно децентралізованою системою самоврядування вищої школи та можливістю адаптації даної системи до українських реалій.

Паралельно зі змінами в соціальному, політичному, економічному та культурному світі, відбувається зміна інституту університету й вищої школи загалом. Потужні впливи зі сторони “вкладників”: держави, виробництва, викладачів, студентів, дедалі більше відрізняються від тих потреб, які вони мали. Це є основною причиною того, що інститути вимушені трансформувати себе у відповідності з новими викликами суспільства. М. Квієк зазначає, що зростання розбіжності між державою добробуту та запитами економіки і успіх Америки схиляють Європу на бік лібералізму, скорочення державних витрат, приватизації соціального обслуговування та адаптації аграрної та регіональної політики Євросоюзу до локальних обставин [1, с. 54–55]. Саме сценарій “Триумфу ринку”, спрямований на стрімке зростання соціальної та

міжрегіональної нерівності в ЄС спостерігається зокрема і в Італії.

Підписання “великої хартії університетів” в Болонії позиціонувало університет як автономну установу в суспільствах з різною організацією, що є наслідком розходжень у географічній та історичній спадщині. Щоб відповісти вимогам сучасного світу, його дослідницька та викладацька діяльність має бути морально й інтелектуально незалежною від будь-якої політичної й економічної влади. Тому, як і на початку своєї історії, університети стимулюють мобільність викладачів і студентів, а також розглядають загальну політику в питанні рівності статусу, звань, іспитів (без упередженого ставлення до національних дипломів) і присудження стипендій як необхідний інструмент для здійснення своєї місії в актуальних на сьогодні умовах [2, с. 8–9].

У положеннях Бухарестської декларації етичних цінностей та принципів вищої освіти у європейському регіоні наголошується, що “автономія вищих навчальних закладів, життєво важлива для виконання ними своїх історичних обов’язків і задоволення потреб сучасного суспільства, не повинна використовуватися навчальними закладами як привід для ухилення від відповідальності перед суспільством – послідовно діяти в його інтересах” [3, с. 249]. Але, якщо в більшості країн європейського простору підзвітність перед суспільством є обов’язковою вимогою до системи взаємовідповідальності, то система управління вищою школою Італії змушує замислитися над питанням контролю якості знань та асигнувань в систему вищої освіти загалом.

Переглядаючи значні зміни в управлінні системи вищою освітою Італії важливо зрозуміти як вона структурована і які механізми її регулювання. Законопроект про реформування системи вищої освіти Італії від 03 листопада 1999 року [4], надав автономію кожному університету, а реформа загалом була спрямована на забезпечення свободи кожного університету в побудові навчальних програм з урахуванням місцевих соціальних та економічних вимог.

Можемо бачити (рис. 1), що основою всього є структурні відносини між міністерством освіти, університетів та науки (MIUR) та університетом. Навколо центральної структури обертається серія певних інстанцій, які мають різні важелі впливу. Роль міністерства освіти в управлінні системи роботи університетів, після проведення реформи, стала досить обмеженою.

Відповідно до чинного законодавства Італії та нової політики автономії, центральна структура повинна виконувати функції з планування заходів в університетській системі, керівництво та координацію, загальне регулювання, контроль і моніторинг, оцінювання якості роботи та фінансування університетів, а також гармонізацію європейської та інтеграцію міжнародної системи університетів. При цьому, першочерговим завданням відомства є вдосконалення умов доступу до освіти в цілому та поліпшення взаємозв’язку між вищою, середньою освітою та академічною наукою. Тому, по суті, міністерство освіти, університетів та науки в Італії завдає лише напрям системи роботи всіх університетів, визначаючи